

πογράφει στο έγγραφο ούτε ως γραφέας ούτε ως μάρτυρας. Πάντως ή γραφή του αναγνωρίζεται εύκολα από αρκετά άλλα έγγραφα της εποχής.

Τέλος απ' τους μάρτυρες είναι γνωστά σκυριανὰ ὀνόματα ὁ Γεώργιος Ἀντωνάκης κι ὁ Θόδωρος παπα-Βρετζήλιου, ὅχι ὅμως ὁ Γιώργης Συριώτης (;). Ἐξάλλου ὁ Δημήτρης Ἀποσπόρη εἶναι απ' τοὺς πιὸ γνωστοὺς γραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἀρχικὰ ὡς Δημήτρης Μανώλης Ἀποσπόρη κι ἀργότερα (περίπου ἀπ' τὸ 1675) ὡς παπα-Δημήτρης Ἀποσπόρης¹⁶.

6. Δάνειο μὲ ὑποθήκη, 1672

(Δίφυλλο διαστ. 16X21,5. Μῆκος πρώτης γραμμῆς 12 ἐκ. Τὸ κείμενο στὴν πρώτη σελίδα.)

- 1 — Διὰ τῆς παρούσης μου ὁμολογίας καὶ ἀποδείξεως δηλο-
- 2 ποιῶ καὶ ὁμολογῶ πὼς ἔλαβα ἀπὸ τὸν παπα-Κωνσταντῆ ἐγὼ
- 3 ἡ Καλὴ τοῦ Πεντεκάλη γρόσια τὸν ἀριθμὸν 16 ἔχον
- 4 δεκάξι καὶ νὰ χου νὰ τοῦ τὰ δίνου τὴν ἐσχό-
- 5 μενη Λαμπρὴ δίχως καμία δυστροπίαν ἑστέραν καὶ ἂ δέ
- 6 ν ἤθελα τοῦ τὰ δώσω νὰ ἔχη νὰ ἐξουσιάζῃ τὰ πέρ-
- 7 νη τὸ περιβόλι μου στὸ Νηφίρι. Καὶ διὰ τὸ βεβαίον τῆς
- 8 ἀληθείας ἔγινε τὸ παρόν μου ἰδιοθέλητον ἑνάρμια
- 9 ἐπὶ ἔτους 1672 μηνὶ Αὐγούστου 15
- 10 Γεώργης Μιχάλης μαρτυρῶ
- 11 Λούκας τοῦ Γρηγόρη μαρτυρῶ
- 12 Δημήτριος Μανουήλ Ἀποσπόρη γράφω καὶ μαρτυρῶ.

Μὲ τὸ ἐγγράφο αὐτὸ ἡ Καλὴ τοῦ Πεντεκάλη δανεῖζεται ἀπὸ τὸν παπα-Κωνσταντῆ δεκάξι γρόσια καὶ δίνει ὑποθήκη τὸ περιβόλι τῆς στὸ Νηφίρι.

Τὸ ἐγγράφο εἶναι ἰδιωτικὸ, συνταγμένο στὶς 15 Αὐγούστου 1672 καὶ ἀποτελεῖ δανειστικὸ ὁμολόγο. Προκειμένου γιὰ σύναψη δανείου ἡ ἐγγραφή «ὁμολογία» ἦταν γενικὰ καθιερωμένη σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα κι ἔπαιρνε τὸν τύπο χρεωστικῆς ἀπόδειξης¹. Μὲ τὴν ὁμολογία αὕτῃ ὁ δανειζόμενος πρῶτον μὲν ἀναγνωρίζει πὼς ἔλαβε τὰ χρήματα, δεδομένου ὅτι τὸ δάνειο εἶναι κατ' ἐξοχὴ σύμβαση ποὺ καταρτίζεται «πράγματι» (γε) διὰ τῆς δόσεως τῶν χρημάτων καὶ δεύτερον ὑπόσχεται πὼς θὰ

16. Βλ. καὶ κατωτέρω ἐγγρ. 6.

1. Γ. Πετροπούλου, Νομικὰ ἐγγραφα Σίφνου, σ. 45, Ἀ. Δρακάκη, Ἡ Σῦρος ἐπὶ τουρκοκρατίας, τ. Β' Δικαιοσύνη καὶ δίκαιον, σελ. 230.

επιστρέψει τὰ χρήματα, ὅπως εἶναι ἡ κύρια ὑποχρέωση τοῦ ὀφειλέτη, στὸν καθοριζόμενο χρόνο.

Ὁ χρόνος ἀπόδοσης τοῦ δανείου εἴτε προσδιορίζεται ἀπ' τοὺς συμβαλλόμενους εἴτε ὄχι. Κατὰ κανόνα στὰ σκυριανὰ δανειστικά ὁμόλογα ποὺ ἔχουμε ὑπόψη δὲν ὀρίζεται τακτὴ προθεσμία ἀλλὰ ἡ ἐπιστροφή ἀφήνεται στὴν «πρώτη ζήτηση» τοῦ δανειστή. Στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ ἑγγράφου αὐτοῦ ὀρίζεται τακτὴ προθεσμία τὸ Πάσχα τοῦ 1673, δηλαδή ἓνα ὀκτάμηνο περίπου ἀπὸ τὴν ὑπογραφή τῆς ὁμολογίας.

Τὸ δάνειο φαίνεται πὼς ἦταν ἄτοκο, ἀφοῦ τόκος δὲν μνημονεύεται στὸ ἑγγράφο. Ὑπάρχει πάντως ἡ γνώμη πὼς ἐπειδὴ ὁ τουρκικὸς νόμος ἀπαγόρευε τὴν τοκοληψία, ὁ τόκος ὑπολογιζόταν ἀπὸ ἀρχῆς στὸ κεφάλαιο². Ἡ τιμὴ τῶν 16 γροσιῶν γιὰ τὸ περιβόλι στὸ Νηφίρι δὲν φαίνεται παράλογη ἂν κρίνουμε ἀπὸ τιμὲς ἄλλων κτημάτων τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ. Ἔτσι χωράφι στὸν Κάμπο πούληθηκε τὸ 1671 γιὰ 5 γρόσια καὶ περιβόλι στὸν Ἀπάνω-Μύλο γιὰ 5 ἐπίσης γρόσια τὸ 1673. Τὸν ἴδιο χρόνο, δηλαδή τὸ 1673, δόθηκε σπίτι ἀμανάτι γιὰ δάνειο 14 1/2 γροσιῶν³ καὶ ἓνα χρόνο ἀργότερα σπίτι στὸν Ἀη-Μηνᾶ πούληθηκε γιὰ 9 γρόσια. Πάντως τὰ 16 γρόσια τοῦ ἑγγράφου μας δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐπέκρινται ἓνα λογικὸ τόκο.

Γιὰ τὴν ἀξία τοῦ γροσιοῦ μιλήσαμε στὶς παρατηρήσεις τοῦ ἑγγράφου 4. Ὅπως σ' ἄλλα ἀνεξαίρετως τὰ ἑγγράφα ποὺ μνημονεύουν τιμὲς, ἔτσι κι ἐδῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν γροσιῶν ἀναγράφεται ἀριθμητικῶς καὶ ὀλογράφως.

Τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ δανείου αὐτοῦ ἀποτελεῖ ἡ ρήτρα ποὺ ἀφορᾷ τὴ μὴ ἐκπλήρωση τῆς ὑποχρέωσης πρὸς τὸν δανειστή. Ὅρίζεται δηλαδή πὼς ἐὰν ἡ ὀφειλέτρια δὲν ἐπιστρέψει τὸ χρέος κατὰ τὸν ὀριζόμενο χρόνο, τότε ὁ δανειστὴς «νὰ ἔχη νὰ ἐξουσιάζῃ νὰ παίρνῃ τὸ περιβόλι μου στὸ Νηφίρι».

Μὲ τὴ ρήτρα αὐτὴ τὸ δάνειο καθίσταται ἐνυπόθηκο. Ἡ ἐξασφάλιση τῶν δανείων μὲ ἐνέχυρο ἢ ὑποθήκη φαίνεται πὼς ἐφαρμοζόταν στὴ Σκυρο, γιατί ὑπάρχουν μερικὰ ἑγγράφα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ὀφειλέτης δίνει «ἀμανάτι» στὸν δανειστὴ κάποιον ἀκίνητο. Οἱ ὅροι ὅμως μὲ τοὺς ὁποίους παρέχεται ἡ ὑποθήκη δὲν μνημονεύονται ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ βγάλουμε θετικὰ συμπεράσματα γιὰ τὴν ἀκριβῆ μορφή τῆς σχέσης.

Καταρχὴν πάντως ὡς πρὸς τὸν εἰδικότερο χαρακτηρισμὸ τοῦ δικαιώματος, θὰ πρέπει νὰ μιλοῦμε στὶς περιπτώσεις αὐτὲς μᾶλλον γιὰ ὑποθήκη, ὄχι μόνο γιατί τὸ παρεχόμενο ἀντικείμενο εἶναι ἀκίνητο ἀλλὰ καὶ γιατί ἡ νομὴ του παρέμενε στὸν

2. Γ. Πετροπούλου, ὁ.π., σελ. 76, 80.

3. Ἀρχ. Ἐγγρ. Σκύρου, 1, σ. 13.

ὀφειλέτη, πράγμα πού κυρίως διαφοροποιεῖ τὴν ὑποθήκη ἀπ' τὸ ἐνέχυρο⁴. Στὴν περίπτωσηή μας ἡ ὀφειλέτρια συμφωνεῖ ὅπως ἡ κυριότητα τοῦ ὑποθηκευομένου ἀκινήτου μεταβιβαστεῖ στὸν δανειστή, ἐὰν δὲν τοῦ ἐπιστρέψει ἐγκαίρως τὰ ὀφειλόμενα. Στὸ ἐν τῷ μεταξύ ἡ κυριότητα, ἡ νομὴ καὶ ἡ κάρπωση παραμένουν στὴν ὀφειλέτρια, ὁ μόνος δὲ περιορισμὸς πού πρέπει νὰ ὑποθέσουμε, εἶναι πὼς στὸ διάστημα αὐτὸ ἀπαγορευόνταν σ' αὐτὴν ἡ ἀπαλλοτρίωση τοῦ ἀκινήτου.

Τὸ σημαντικότερο εἶναι πὼς ἀναγνωρίζεται ἐκ τῶν προτέρων στὸν δανειστή τὸ δικαίωμα νὰ ἐξουσιάζει τὸ περιβόλι στὴν περίπτωση μὴ πληρωμῆς τοῦ χρέους. Ὅπως εἶναι γνωστὸ στὸ βυζαντινὸ δίκαιο ὁ ἐνυπόθηκος δανειστής εἶχε τὸ δικαίωμα μόνον νὰ πουλήσει τὸ ἐνυπόθηκο γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀπαίτησή του. Ἀπαγορευόταν δηλαδή ἡ ἀπ' τὸν δανειστή παρακράτηση τοῦ πράγματος, πού στὸ παλιότερο ρωμαϊκὸ δίκαιο τὴν ἐξέφραζε ἡ *lex commissoria*⁵. Ἀντίθετα στὴν περίπτωσηή μας παρέχεται στὸν δανειστή τὸ δικαίωμα ν' ἀποκτήσῃ αὐτόματα τὴν κυριότητα τοῦ περιβολιοῦ χωρὶς ἄλλη συμφωνία ἢ διαδικασία. Εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς σὲ μιὰ σημείωση πάνω ἀπ' τὸ κείμενο τοῦ ἐγγράφου, ὁ συλλέκτης τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου μας Ζαχαριάς Ἀντωνιάδης, ἔχει γράψῃ «Δάνειον μὲ πωλησοῦποθήκη». Δὲν ξέρω ἂν ὁ ὅρος αὐτὸς εἶναι κι ἀπ' ἄλλοῦ γνωστὸς, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ἐκφράζει ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν συμφωνία γιὰ τὴ μεταβίβαση τοῦ ἐνυπόθηκου ἀκινήτου σὲ περίπτωση μὴ πληρωμῆς τοῦ χρέους. Τὴν ἴδια αὐτὴ συμφωνία συναντοῦμε καὶ σὲ ἄλλο ἐγγράφο τοῦ 1673 ὅπου ὀρίζεται πὼς «ἂν ἴσως καὶ ἤθελε ἔρθῃ ὁ μήνας ὡς ἄνωθεν γράφομεν καὶ δὲν ἤθελα δώσει τὰ γυροσπασμένα γρόσια, νὰ ἔχῃ ὁ οἰκονόμος τὸ ὀσπίτιον μου, ὀλοπούλητο, ποιήσῃ ὡς βούλεται»⁶.

Δανειζόμενη εἶναι ἡ Καλὴ τοῦ Πεντεκάλη. Οἱ Πεντεκάλη ἦταν παλιὰ οἰκογένεια τῆς Σκύρου πού δὲν ἔφτασε ὅμως ὡς τὶς μέρες μας. Τὸ ὄνομα αὐτὸ (Πετεκάλη, Πεντικάλη, Πεντεκάλη) βρίσκουμε σὲ ἐγγράφα τῆς συλλογῆς μας ἀπ' τὸ 1627 ὑπὸ διάφορες ιδιότητες (συναλλασσόμενοι, διαθέτες, μάρτυρες, πλησιαστές)⁷. Ἡ

4. «Κυρίως ἐνέχυρον λέγεται τὸ παραδοθὲν τῷ δανειστῇ, τὸ δὲ μὴ παραδοθὲν ἀλλὰ συμφωνηθὲν, ὑποθήκη ἐστίν». Ἀρμεν. Ἐξάβ. Γ, ε, 7. Γ. Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορ. καὶ Εἰσηγ. Ρωμαϊκοῦ δικαίου, σελ. 321.

5. «Ἐὰν εἴπῃ ὁ δανειστής ὅτι εἰ μὴ καταβληθῇ μοι τὸ χρέος ἐντὸς τοῦδε τοῦ χρόνου, δεσπότης ἔσομαι τοῦ ἐνεχύρου, τοῦτο τὸ σύμφωνον ἀνίσχυρον ἔστω», Ἀρμεν. Ἐξάβ. Γ, ε, 12. *Windscheid*, Σύστ. Ρωμ. Δικ. 8, § 238. Βλ. καὶ Ἀ. Δ ρ α κ ἄ κ η, Ἡ Σῦρος ἐπὶ τουρκοκρατίας, σελ. 184, 226, *G. Maurer*, Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς (μετάφρ. Ὀλγας Ρομπάκη), σελ. 673.

6. Ἀρχ. Ἐγγρ. Σκύρου, 1, σ. 14.

7. Ἀπ' τὸ οἰκογενειακὸ τους δέντρο σταχυολογοῦμε πρόχειρα: Θεοδωρῆς τοῦ Πετεκάλη 1661, 1666, Μανώλης Πεντικάλη 1669, Κωνσταντῆς Πεντεκάλη 1664, Δημήτρης τοῦ Πεντεκάλη 1755, Μαστρο-Μιχαλάκης τοῦ Πεντεκάλη 1786, Μανώλης Πεντεκάλης 1792, 1799.

προέλευση τῆς οἰκογένειας δὲν ἔχει ἐξακριβωθεῖ. Εἶναι πιθανὸ πὼς ἀνῆκαν στὴ τάξη τῶν «μαστόρων» καὶ δὲν καταλέγονταν στὸ ἀρχοντολόγι τοῦ τόπου. Ἦταν πάντως εὐκατάστατη οἰκογένεια καὶ ὅπως ἦταν φυσικό, εἶχε συγγενέψει μὲ πολλές σκυριανὲς φαμίλιες (Τριανταφύλλου, Χατζῆ, Τζορδιᾶ κ.λπ.). Στις ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα βρίσκουμε σὲ προικοσύμφωνο τὸ γέρο - Μιχαλάκη Πεντεκάλη, ποὺ ὅπως φαίνεται εἶχε μόνο θυγατέρες (Καλή, Γιωρτιλίνα) καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἐξέλειπε τὸ ὄνομα ἀπὸ θηλυγονία⁸. Σήμερα στὴ Σκυῖρο τὸ ὄνομα διατηρεῖται μόνο στὴ σπηλιά «Πεντεκάλη» στὴν ἀνατολική βραχώδη ἀκτὴ τοῦ Βουνοῦ καὶ στὴν ὁμώνυμη μάντρα τῆς περιοχῆς. Νὰ ἀνῆκε ἡ μάντρα στοὺς Πεντεκάληδες εἶναι πολὺ πιθανό, ἡ συσχέτιση ὅμως τοῦ ὀνόματος μὲ τὴ σπηλιά δὲν ἔχει ἐξηγηθεῖ καὶ ἀξίζει τὸν κόπο ἡ σχετικὴ ἔρευνα.

Δανειστής εἶναι ὁ παπα-Κωνσταντῆς. Δὲν ἀποκλείεται νὰ πρόκειται γιὰ τὸν ἱερέα Κωνσταντῆ καὶ σακελλάριο ποὺ ἀναφέρεται στοὺς κληρικοὺς τῆς Σκύρου τὸ 1686⁹. Παπα-Κωνσταντῆ γραφέα συναντοῦμε σὲ πωλητήριο τοῦ Μαρτίου 1695, ἐνῶ γραφέα παπα-Δημήτρη τοῦ παπα-Κωνσταντῆ βρίσκουμε σὲ πολλὰ ἐγγράφα τῆς δεκαετίας 1663 - 1674¹⁰.

Ἀπὸ τοὺς μάρτυρες, οἱ δυὸ πρῶτοι, Γεώργιος Μιχάλη καὶ Δούκας Γρηγόρης, εἶναι γνωστὰ σκυριανὰ ὀνόματα ποὺ διατηρήθηκαν ἐπὶ αἰῶνες στὴ Σκυῖρο. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν γραφέα Δημήτρη Μανούηλ Ἀποσπόρη, ποὺ τὸ ἐπίθετό του εἶναι προφανῶς παρατσούκλι, τὸν συναντοῦμε ὀκτώ χρόνια ἀργότερα σὲ δυὸ πωλητήρια (2/3/1682 καὶ 12/5/1682) ὡς παπα-Δημήτρη Ἀποσπόρη, γραφέα καὶ μάρτυρα.

Τέλος τὸ ὑποθηκευόμενο ἀκίνητο εἶναι περιβόλι στὸ Νηφίρι. Ἡ ρεματιά αὐτὴ ποὺ διατηρεῖ τὸ ὄνομά της ὡς σήμερα βρίσκεται δυτικὰ κάτω ἀπ' τὸ Χωριό. Καθὼς ἀρδεύεται ἀπ' τὰ νερά τῆς Ἀναβάλας ἔχει συγκεντρωμένα τὰ περιβόλια τῶν Σκυριανῶν, σχηματίζοντας μιὰ ἀπ' τίς πιὸ ὁμορφες τοποθεσίες τοῦ νησιοῦ¹¹.

7. Ἐπίμορτη ἀγροληψία, 1673

(Μονόφυλλο διαστ. 19X20. Μῆκος πρώτης γραμμῆς 16 ἐκ.)

8. Σὲ ἐγγράφο τοῦ 1804 ἀναφέρεται Γεώργιος Ἰωάννου Πεντεκάλενας, ἀσφαλῶς ἀπὸ θυγατέρα Πεντεκάλη.

9. Βλ. Β. Ἀτέση, σ. 274.

10. Βλ. γι' αὐτὸν καὶ στὸ ἐγγράφο 4, σημ. 12.

11. Μ. Κωνσταντινίδης, Ἡ νῆσος Σκυῖρος (Ἀθην. 1901) σελ. 23. Βλ. ἐπίσης W. M. L. e a k e καὶ K. F r e d r i c h, εἰς Ξ. Ἀντωνιάδη, Ἡ Σκυῖρος στοὺς περιηγητὲς καὶ γεωγράφους, σελ. 158 καὶ 218.